

Gaál Sándor András¹⁵

Varga Norbert: *A Biblia és a Korán gazdaság- és társadalomképe – komparatív elemzés.*
(Kolozsvár: Exit, 2013, 168 old.)

<https://doi.org/10.32976/stratfuz.2026.10>

Normatív rend, vezetés és legitímáció vallási források tükrében

Bevezetés

Varga Norbert monográfiája egyedülálló vállalkozás a vallástudomány és a társadalomtudomány határterületén: a Biblia és a Korán társadalmi-gazdasági vonatkozásait elemzi komparatív módon. A könyv a szerző doktori disszertációjára épül, de közérthetőbb formában közli annak fő eredményeit. A vizsgálat indokoltságát a szerző már a bevezetőben megfogalmazza: a világvallások a mai napig több milliárd ember életét orientálják, így társadalomképük és gazdasági normáik a 21. században is meghatározóak. A kötet célja ennek a normatív örökségnek a feltérképezése, valamint annak bemutatása, miként alakítják a vallási előírások a társadalom és a gazdaság szerkezetét.

A kötet tétje azonban túlmutat a vallási diskurzuson. Max Weber (1922) nyomán belátható, hogy a vallási normák társadalomszervező ereje nem elsősorban transzcendens igazságigényükből fakad, hanem abból, hogy a közösségek számára kötelező jelentés- és cselekvési rendet konstruálnak. Carl Schmitt (1922) politikai teológia-értelmezése szerint a modern politikai rendek legitímációs logikája gyakran teológiai mintázatokat követ, még akkor is, ha azok világi formában jelennek meg. Michel Foucault (1975) fogalomhasználatával élve e normatív narratívák nem pusztán diskurzusok, hanem olyan gyakorlatokat hoznak létre, amelyek az immanens világban politikai és gazdasági realitássá válnak. A metafizikai igazság kérdése ebből a szempontból nem elsődleges: a Biblia és a Korán elemzése így azok számára is releváns, akik nem vallásos meggyőződésből, hanem társadalomelméleti érdeklődésből közelítenek e szövegekhez.

A mű szerkezete és módszertana

A monográfia négy nagy tematikus egység köré épül: az idő és tér vallási szemléletének elemzésére, a társadalmi-gazdasági struktúrák vizsgálatára, az isteni és profán normák feszültségének bemutatására, valamint a vezetői kompetencia és tehetség kérdéskörére. E szerkezeti felépítés nem pusztán tematikus tagolást jelent, hanem egy fokozatosan kibontakozó elemzési ívet is kijelöl, amely a szent szövegek kozmológiai és történeti horizontjától eljut a konkrét társadalmi és politikai szerepek értelmezéséig.

A szerző módszertani alapelve a történeti-kritikai és a komparatív megközelítés ötvözése. E kettős módszer lehetővé teszi, hogy a Biblia és a Korán szövegvilága ne kizárólag szent iratokként, hanem normatív jelentés- és cselekvési rendeket hordozó szövegkorpuszokként jelenjen meg az elemzésben. A szerző nyíltan vállalt episztemikus pozíciója szerint a társadalmi és gazdasági kérdések vizsgálata nem választható el a szövegek transzcendens, metafizikai dimenziójától; ugyanakkor e dimenzió nem zárja el az utat az immanens társadalomtudományi értelmezés elől. A kötet módszertani sajátossága éppen abban ragadható meg, hogy a szerző képes párhuzamosan mozogni e két szinten, anélkül, hogy bármelyiket redukálná a másikkra.

A komparatív módszer alkalmazása ugyanakkor nem pusztán technikai eljárásként jelenik meg a műben, hanem szükségképpen értelmezői döntések sorozataként. Annak meghatározása, hogy mely fogalmak, normák vagy intézményi mintázatok tekinthetők összehasonlíthatónak a bibliai

¹⁵ PhD-hallgató (PhD Student), Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar (University of Sopron, Alexandre Lamfalussy Faculty of Economics)
Gaal.Sandor.Andras@phd.uni-sopron.hu

és a koráni szövegvilágban, eleve bizonyos normatív és legitimációs előfeltevéseket mozgósít. Ebben az értelemben a két forrás társadalom- és gazdaságképeinek párhuzamos olvasata nem semleges leírás, hanem olyan elemzési perspektíva, amely szükségképpen érinti az autoritást, az engedelmisség és a politikai legitimáció kérdéskörét is.

A téma feltárására választott módszertan sajátossága, hogy e nem-semlegességet nem elfedi, hanem reflexív módon kezelhetővé teszi (Weber: Wertbeziehung). A történeti kontextus hangsúlyozása és a komparáció tudatos alkalmazása révén a kötet nem pusztán szövegeket vet össze, hanem láthatóvá teszi azt a normatív horizontot is, amelyben a Biblia és a Korán társadalomszervező és gazdaság szabályozó funkciói értelmezhetők.

A módszertani megközelítés gyakorlati működését jól illusztrálja a kamat és az uzsora kérdéskörének tárgyalása. A szerző a bibliai és a koráni tilalmakat demonstratív módon nem időtlen erkölcsi parancsokként, hanem konkrét történeti és gazdasági helyzetekre adott normatív válaszokként értelmezi. Az eltérő szabályozási formák mögött így nem pusztán doktrinális különbségek, hanem a közösségi kohézió, a társadalmi egyensúly és a gazdasági sebezhetőség eltérő mintázatai válnak láthatóvá.

Hasonlóképpen világít rá a komparatív módszer értelmező, nem-semleges jellegére a szegénység, az újraelosztás és a szolidaritás normáinak elemzése. A bibliai tized és az alamizsna, illetve a koráni *zakát* intézménye nem egyszerűen vallási kötelezettségként jelenik meg, hanem olyan társadalomszervező mechanizmusként, amely a gazdasági különbségek kezelését normatív rendbe ágyazza. A történeti kontextus figyelembevételével e gyakorlatok nem absztrakt erkölcsi elvként, hanem a közösség fennmaradását biztosító intézményes megoldásokként értelmezhetők.

Új tudományos eredmények

A monográfia több, egymással összefüggő kutatási eredményt mutat fel, amelyek közül nem mindegyik azonos súlyú újításként értelmezhető. Keretező jelentőségű megállapítás a bibliai és a koráni történelemszemlélet eltérő teleologikus struktúrájának elemzése: míg a Biblia lineáris, üdvtörténeti narratívát követ, addig a Korán ciklikusabb, ugyanakkor univerzalista történelemképet rajzol meg, amely alapvetően befolyásolja a közösségi önértelmezés módját.

Ezzel összefüggésben a kötet részletesen feltárja a két szöveg eltérő, ám funkcionálisan koherens társadalmi és gazdasági struktúráit. Az ószövetségi hagyomány törzsi egalitarizmusa és a koráni *umma* közösségszervező logikája eltérő normatív rendeket hoz létre, amelyek azonban mindkét esetben a közösségi stabilitás és működőképesség biztosítását szolgálják.

A mű egyik fontos eredménye az isteni és a profán normák viszonyának elemzése, különös tekintettel a normák alkalmazkodóképességére. A mű érzékletesen mutatja be, hogy a vallási előírások nem merev szabályrendszerként működnek, hanem olyan rugalmas normatív keretként, amely társadalmi változások idején is képes megőrizni integráló funkcióját.

A kötet leginnovatívabb hozzájárulása ugyanakkor a vezetői tehetség vallási értelmezésére kidolgozott tipológia. Ebben a modellben a vezető nem pusztán funkcionális szereplőként, hanem etikai, pszichológiai és spirituális dimenziókkal rendelkező aktorként jelenik meg, aki a közösség számára normatív mintázatot is közvetít. Ez a megközelítés túlmutat a hagyományos vallástudományi elemzéseken, és a vezetés, a legitimáció és az autonóm társadalmi működés kérdéseit egy közös értelmezési térbe helyezi.

Kritikai megjegyzések

A könyv tudományos újítása – a vezetői tehetség vallási alapú tipológiája – kétségtelenül eredeti és gondolatébresztő. Ugyanakkor az olvasóban óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy e modell mennyiben képes értelmező erővel bírni egy olyan posztszekuláris társadalmi térben, ahol a moralitásnak (már) nincs egységes, transzcendens alapja vagy végső forrása. Ebben a közegben a vallási normákból építkező vezetői ideál mintha pusztába kiáltott szóként hangzana el: üzenete

világos, de visszhangja bizonytalan, mert olyan világba szól, amely más premisszákból építi fel önmagát.

A tipológia jelentősége mégis éppen abban áll, hogy rámutat a vezetői szerep és a morális felelősség spirituális dimenziójára, még akkor is, ha e dimenzió a mai értékpluralista társadalomban nem talál könnyen befogadó közegre. Ez a feszültség inkább annak az axiológiai bizonytalanságnak a tükré, amely a kortárs nyugati gondolkodás egyik alapélménye – az az ontológiai alaphelyzet, amelyet Jean-Paul Sartre (1946) az egzisztencializmus nyelvén így fogalmazott meg: az ember szabadságra van ítélve, s e szabadság nem a választás öröme, hanem a végső alap nélküli felelősség terhe.

Összegzés

Varga Norbert kötete átgondolt, intellektuálisan igényes és következetesen interdiszciplináris munka, amely új szempontokat kínál a vallási normák társadalmi és gazdasági hatásainak értelmezéséhez. A mű nem csupán a Biblia és a Korán normatív világának összehasonlító elemzését nyújtja, hanem olyan elemzési perspektívát is megnyit, amelyben a vallási hagyományok társadalomszervező és legitimációs ereje autonóm módon vizsgálható.

A kötet erőssége abban rejlik, hogy a teológiai és a társadalomtudományi megközelítés közötti feszültséget nem feloldani igyekszik, hanem produktív értelmezési térként kezeli. Ebben az értelemben Varga munkája nem pusztán tudományos teljesítmény, hanem reflexió is a modern ember helyzetére: arra a kérdésre keresi a választ, miként gondolkodhatunk erkölsről, vezetésről és felelősségről egy olyan korban, ahol az értékek végső alapja bizonytalanná vált, de a morális döntések terhe nem lett kisebb.

Felhasznált irodalom:

- Foucault, M. (1975). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Pantheon Books. (Original work published 1975)
- Schmitt, C. (2005). *Political theology: Four chapters on the concept of sovereignty* (G. Schwab, Trans.). University of Chicago Press. (Original work published 1922). <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226738901.001.0001>
- Sartre, J.-P. (2007). *Existentialism is a humanism* (C. Macomber, Trans.). Yale University Press. (Original work published 1946). <https://doi.org/10.12987/9780300242539-003>
- Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology* (G. Roth & C. Wittich, Eds.). University of California Press. (Original work published 1922)